

TÍÐARGREIN

Tórbjørn
JacobsenJóannes
EidesgaardHans Pauli
StrømHergeir
NielsenJógvan
SundsteinEdmund
Joensen

Jógvan Sundstein

Fyrrverandi løgmaður, landsstýrismaður
og løgtingsmaður fyri Fólkaplokk



Afturlítandi og framáskoðandi

Tað er fallið mær í lut at skriva eina grein til seinasta Sosialin í hesum árinum 2012. Tað er tí ikki heilt ónatúrligt at gera sær nakrar tankar í samband við ársskifti. Slíkt vil ofta snúgva seg um hendingar, og tað ein annars hevur verið upptikin av, í tí farna árinum, og so kanska hugleiðingar um tað, sum væntast kann at fara fram í tí enn ókomna ári 2013.

L at meg byrja við, at eg, fyri ikki so mongum døgum síðani, sá og hoyrði tíðindi um, at tað virkið, sum eg stovnaði fyri nærum 50 árum síðani, hevði kastað saman við eitt annað væl kent og næstan líka gamalt virki. Samanlagda virkið er komið at eita JANUAR, løggilt grannskoðaravirki. Hugsanin aftanfyri navnið er, at á hvørjum ári, tá vit koma til ársskifti, fara vit – og ikki minst grannskoðarar – at gera upp, hvussu gamla árið hilnaðist og síðani gera okkum metingar um útlitini fyri framtíðina. At byrja við, hvakk eg eitt sindur við av navninum, men sum frá líður haldi eg, at navnið hevur góðan týðning. Mítt ynski skal vera, at tað fer at gangast væl við nýggja virkinum.

Nú eri eg ikki virkandi grannskoðari longur, men tann samfelagsáhugi, sum enn er mær í holdi borin, ger at eg royni at gera mær mínar metingar, bæði av tí farna og farandi og tí komandi.

Tá ið hyggjast skal at tí, sum hent hevur í føroyska samfelagnum og annars verið á breddanum í Føroyum í 2012 slepst ikki undan at taka við seinastu tveir mánaðarnar av 2011. Nýtt landsstýri varð skipað í byrjanini av november 2011, og tað fór til arbeiðis beinanvegin. Nú vit fara inn í 2013 hevur landsstýrið sostatt virkað í næstan 14 mánaðar. Tað vil siga, at møguligt er nú at gera eina meting av arbeiðslagi og arbeiðsúrsliti hjá landsstýrinum.

Árið sum fór, serliga politiskar hendingar

Fyrst er at gera sær greitt, at stjórnarvaldið er latið upp til 4 flokkar, sum hóast teir hava rættiliga nógv til felags, kortini eisini hava nakrar politiskar ymiskleikar. Harafturat eru tveir av flokkunum relativt stórir, meðan hinir báðir eru smáir. Tað slepst ikki undan, at hetta av og á merkist í samarbeiðinum, tá neyðsemjur skulu gerast. Men samstundis er tað eitt meiriluta-

landsstýri, og tað hevur við sær, at sjálvt um roynt verður at fáa breiða undirtøku fyri teim politisku tiltøkunum, so er altíð møguligt at “bakka” aftur til tað, sum meiriluta samgongan hevur givið tilsøgn um.

Tiltøk, partvís ávirkað av krepputíðum

Landsstýrið legði út við einum samgonguskjali, sum í ávísan mun legði upp til ein broytingarpolitikk, men eisini á onkrum øki fór aftur í fortíðina. Eitt, sum tó hevði stóran týðning, var, at álvarsama búskaparliga støðan í stórum parti av heiminum, og eisini partvís í Føroyum, gjørði tað alneyðugt at vísa varsemi í búskapar- og figgjarpolitikki, samstundis sum búskaparligur vøkstur í veruleikanum var eitt “must”.

Eitt høvuðsmál hjá landsstýrinum var – og er – at minka um hallið á figgjarlógini og landskassaroknskapinum, tað vil siga at fáa betri javnvág millum útreiðslur og inntøkur landskassans. Hetta hevur langt á leið eydnast. Men samstundis, sum hetta verður gjørt, skuldi búskaparligur vøkstur verið at sæð í samfelagnum sum heild. Hetta hevur í ávísan mun eisini víst seg at hepnast. Fortreytirnar fyri hesum eru fleiri, fyrst og fremst at vinnuligt virksemi og framgongd er í samfelagnum, og her hevur tað størsta týðningin, at vinnulívið hevur góðar karmar at virka innan fyri.

Í Europa sum heild er stórt, summastaðni ógvuliga stórt, arbeiðsloysi. Arbeiðsloysi er og hevur eisini verið í Føroyum, tó minni enn í flestu europeisku londunum. Tað gleðiliga er hent í Føroyum, at arbeiðsloysið er minkað, og heldur eftir øllum at døma á at minka. Ein av orsøkunum til hetta er, at landsstýrið sum eitt sínur fyrstu málum fekk gjøgnumført týðandi broytingar í lógini um skatting av persónum.

Broyting av skatta-viðurskiftunum

Hendan broyting verður rópt flatskattaskipanin, hóast skatturin framhaldandi ikki er heilt flatur, men tó minni progressivur. Nýggja skipanin hevði við sær ein munandi skattalætta fyri so gott sum allar persónligar inntøkur. Tað vil siga, at fólk flest sluppu at varveita størri part av síni egnu inntøku, tí tilsvandi minni varð tikið frá teimum. Fyri einstaka persónin kom tað tí at loysa seg betur at arbeiða.

Nýggja skattaskipanin umfatar bert landsskattin og ikki kommunuskattin. Her er størsti munurin skattafría botnmarkið. Botnmarkið í landsskattinum er nú 65.000 kr., meðan tað er kr. 30.000 í kommunuskattinum. Fyri at fáa betri “symmetri” í, eigur tí markið í kommunuskattinum at verða hækkað til tað sama sum í landsskattinum. Hetta kann tó ikki gerast í einum høggi, men má lagast til yvir eitt ávíst áramál. Eisini eigur botnmarkið í báðum skattaskipanunum at verða prístalsjavnad á hvørjum ári.

Nógv tjak hevur verið í sambandi við sokallaða flatskattin. Álopini á landsstýrið, samgonguna og ikki minst á figgjamálaráðharran hava verið, og eru framvegis, ógvuslig. Men eftir míni meting hevur landsstýrið framt eitt bragd við nýggju skipanini. Hetta hevur longu partvís víst seg, men sum tíðin gongur fer tað at vísa seg enn meira. Um eini tvey/trý ár kemur tað at siggjast rættiliga væl aftur í búskaparligari menningini av samfelagnum og eisini, við neyvari stýring, í betri figgjarligari støðu hjá tí almenna. Tað ræður tí um hjá landsstýrinum at halda fast við førda politikkin.

Ein onnur umskipan í skattalóg-gávuni var broytingin av pensiónsskattingini. Nýggja skipanin hevur við sær, at inngjöldini til persónliga eftirlønarskipan verða skattað beinanvegin, meðan útgjöldini til sína tíð vera



skattafrí. Fyri skattaborgaran skuldi hendan skipanin peningaliga verið neutral. Um nakað annað kann ávísast eigur hon at verða justerað. Tað skuldi ikki veri serliga torført at gjørt tað. Tá skipanin hevur virkað í nøkur ár, verður tað ólíka betur hjá borgaranum at fáa sína pensiónsuppsparing útgoldnað skattafrítt. Tað skuldi verið løgið, um ikki fleiri lond sum frálíður eisini fara yvir til hesa skipan. Tað tekur tó helst sína tíð, tí móttøðan frá tryggingarfeløgnum helst er nakað stór. Tey umsita jú, sum er, útsetta skattapeningin hjá stjórnunum.

Annars umfatar pensiónsspurningurin nógv onnur viðurskifti enn tær her umrøddu privatu pensiónsuppsparingarnar. Samlaðu pensiónsviðurskiftini eru, so vítt eg havi skilt, til politiska viðgerð í løtuni, og hetta umfatar bæði møguliga tvungna privata uppsparing eins og fólkapensión og samhaldsfasta v.m. Hetta er ivaleysa stórt evni til eina sjálvstøðuga grein.

Fiskivinnan

Eitt annað stórmál, sum politiska skipanin, í fyrsta umfari fiskimálaráðið, hevur til viðgerðar er komandi langtíðar fiskivinnupolitikkurin. Roknast kann við, at eitt ella annað úrslit kemur undan kavi í 2013. Vónandi fæst ein breið semja um eina nýggja fiskivinnuskipan, hon skal bæði vera politisk breið og gjarna breið yvir eitt longri áramál. Eitt hugtak, sum nú eina tíð hevur oyðilagt tjakið um fiskivinnupolitikkin er orðini: “ogn Føroya Fólks”. Hesi orðini komu í lógarverkið fyri at geva landsstýri og Løgtingi heimild at lóggeva og ráða yvir fiskivinnuskipanum, og ikki, sum mangur hevur misskilt tað, at

hvør einstakur føroyskur borgari skuldi hava rætt til sín part av fiskatilfeinginum. Inntøkurnar frá fiskivinnuni eiga tey, sum reka vinnuna, eigarar og manningar, innan fyri teir karmar, sum ásettir eru av lóggávuváldinum og politisku skipanini. Vónandi vera hesir karmar so góðir og rættvísir sum møguligt.

Skúladepilin v.m.

Eitt mál, sum landsstýrið í løtuni baksast við er byggingin av Marknagilsdeplinum. Einkin er at ivast í, at projektið er ógvuliga “avanserað” og eisini ivaleysa dýrt. Men samstundis er tað sera neyðugt at fáa hendan útbúgvingardepilin gjørdan. Eg má tí ynskja mentamálaráðharranum eyðnu við at fáa prísinn nakað niður afturat, og so fáa gongd á byggingina.

Í sambandi við skúladepilin kann eg koma inn á ein spurning, sum er nógv frammi í orðaskiftinum, nevniliga fólkafráflytingin. Eg skal tó ikki fyrigykla nakra loysn á hesum trupulleika. Spurningurin er nógv meira kompleksur enn bert at snúgva seg um útbúgving, vinnumøguleika, barnaansing, pensionistatilveru, veðurlagið v.m. tað er í djúpastu merking ein spurningur um, hvat ein vil og ynskir við sínum tilverugrundarlag. Undir orðaskiftinum um hetta fyrbrigdi hoyrist mangan, at “tað er nógv betri í Danmark enn í Føroyum á ymiskum økjum”. Tað virkar mest sum, at tey, sum rópa harðast, vilja niðurgera umstøðurnar í Føroyum. Mín pástandur er, at tað er júst øvugt, Føroyar eru avgjørt eitt tað besta landi í verðini at búgva í. Men harvið er ikki sagt, at tað ikki kann gerast upp aftur betur.